

Валерія В. Костинець*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СЕКТОРУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено висвітленню концептуальних засад державного регулювання економічним розвитком сектору туристичних послуг в Україні. В ході дослідження запропоноване авторське бачення використання інструментарію державного регулювання сферою туризму. Авторами доведено, що з метою підвищення ефективності туристичної діяльності необхідно є цілісна система регулювання та управління, що відповідає перспективним сучасним вимогам динамічного розвитку.

Як підсумок відзначимо, що певні зміни серед елементів та інструментів державного регулювання світовою сферою туризму відбулися в 2020 р., що пов'язано із необхідністю запровадження нових заходів щодо державного впливу у період поширення пандемії COVID-19 та відповідного падіння аналізованої сфери. Так, зокрема, у різних країнах світу приймаються масштабні комплексні заходи з підтримки туризму як пріоритетної для збереження зайнятості та розвитку економіки.

Ключові слова: сектор туристичних послуг, туризм, економічний розвиток, державне регулювання, концепція, стратегія.

Рис. 1. Літ. 10.

DOI: 10.32752/1993-6788-2021-1-237-17-24

Valeriia V. Kostynets

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF STATE REGULATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE TOURIST SERVICES SECTOR IN UKRAINE

The article is devoted to substantiation of conceptual bases of state regulation of economic development of sector of tourist services in Ukraine. In the course of the research the author's vision of using the tools of state regulation in the field of tourism is proposed. The authors proved that in order to increase the efficiency of tourism, a holistic system of regulation and management is needed, which meets modern and future requirements of dynamic development.

As a result, some changes in the elements and instruments of state regulation of world tourism took place in 2020, due to the need to introduce new measures of state influence during the spread of the COVID-19 pandemic and the corresponding decline in the analyzed area. Thus, in particular, large-scale comprehensive measures are being taken in various countries around the world to support tourism as a priority for maintaining employment and economic development.

Keywords: tourism services sector, tourism, economic development, state regulation, concept, strategy.

Peer-reviewed, approved and placed: 06.05.2021.

Постановка проблеми. Розвиток сектору туристичних послуг в багатьох країнах світу сприяє можливості отримання значних доходів до державного бюджету, підвищення доходів суміжних галузей економіки за рахунок мультиплікативного ефекту та, в цілому, поліпшення стану

¹ Kyiv National University of Technology and Design. Kyiv. Ukraine.

туристичної інфраструктури окремих територій. Особливості, рівень та сила державного впливу на сектор туристичних послуг в ряді країн світу регулюється спеціально створеним центральним органом виконавчої влади, а водночас ступінь державного регулювання визначеного сектору залежить від рівня економічного розвитку кожної конкретної країни світу.

Досвід різних країн [10, с. 24-26] показує, що успіх економічного розвитку сектору туристичних послуг, в першу чергу, залежить від сприйняття означеної галузі на державному рівні та наявності відповідної державної підтримки. Незважаючи на те, що необхідність державного регулювання економічним розвитком сектору туристичних послуг є очевидною, проте його втілення у життя має враховувати ряд особливостей. Т

ак, доцільно врахувати, що сектор туристичних послуг як багатогалузевий комплекс, безумовно, потребує координації своєї господарської діяльності набагато сильніше, ніж будь-який інший сектор, але, водночас, надмірне державне втручання нівелюватиме підприємницьку ініціативу, яка фактично становить основу розвитку ринкових відносин. Доцільно також зауважити, що сектор туристичних послуг володіє суттєвим економічним, політичним і соціально-культурним значенням для кожної країни, в результаті чого формування інструментів державного регулювання вважається досить складним процесом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В ході дослідження проблематики державного регулювання економічним розвитком сектору туристичних послуг було проведено, в першу чергу, ретроспективний аналіз різних наукових досліджень з визначеної тематики. Так, ідеї економічного лібералізму вперше найбільш повно обґрунтував А. Сміт у науковій праці “Дослідження про природу і причини багатства народів” [9]. Згідно з його трактуванням, ринкова економіка є саморегулюючою системою. В основі її розвитку лежить особистий інтерес, пов’язаний із прагненням до прибутку. Він виступає як головна спонукальна сила економічного розвитку, що “невидимою рукою” найкращим чином забезпечує одночасно і інтереси суспільства в цілому. Економіка буде функціонувати ефективніше, якщо виключити її регулювання державою. Однак в 30-ті рр. XX ст. саме з цими головними ідеями А. Сміта не погодився Дж. Кейнс, протиставивши їм принципово новий підхід. У 1936 р. з’явилася його головна праця “Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей”, де було сформульовано його основні ідеї (під впливом економічної кризи 1929-1933 рр.), спрямовані на регулювання капіталістичної економіки в цілях безперебійного процесу суспільного виробництва [8]. Водночас деякі економісти виступають взагалі проти державного регулювання. Так, австро-американський економіст Ф. фон-

Хайек [7] і його однодумці, прихильники економічного лібералізму, доводять, що активне втручання держави в ринкову економіку здатне принести їй тільки шкоду. На їхню думку, ніхто, включаючи навіть уряд, не володіє всією інформацією, необхідною для ефективного управління економікою. Ця інформація існує тільки у вигляді повного набору ринкових цін, які, якщо вони вільні і не контролюються державою, найкращим чином через попит і пропозицію відображають переваги людей і нестачу ресурсів [7, с.106].

Аналіз наукових доробків [4; 5; 6] доводить, що необхідність, планування і наявність домовленостей між економічними і політичними агентами та інституціями, пом'якшення домінуючої ролі держави і перетворення її на ключового, але не єдиного стейкхолдера, аж ніяк не мають на увазі її самоусунення від проблеми регулювання економічним розвитком сектору туристичних послуг, тим більше, що він пов'язаний з розширенням відтворенням суспільних благ, що і зумовило предмет даного дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування концептуальних засад державного регулювання економічним розвитком сектору туристичних послуг в Україні.

Основні результати дослідження. У сучасному світі ефективність функціонування системи туризму пов'язана із плануванням, регулюванням, координацією і контролем зі сторони відповідальних за його розвиток структур, що обумовлює питання розробки туристичної політики, сформованої та реалізованої на державному та регіональному рівнях, а також на рівні окремого підприємства. Формування туристичної політики будь-якої країни пов'язана з її внутрішніми специфічними умовами і зовнішніми чинниками та розглядається в рамках загальної політики держави.

Відзначимо, що на сьогодні в світовій практиці популярними є наступні національні моделі організації державного регулювання розвитком туристичного сектору.

Перша модель можлива в тому випадку, якщо туризм не визнається пріоритетною галуззю розвитку або суб'єкти туристичного ринку займають сильні позиції і здатні вирішувати всі питання без державної участі, оскільки передбачає відсутність центральної туристичної адміністрації, а всі питання вирішуються на основі принципів ринкової "самоорганізації". Дана модель управління туризмом характерна для США, завдяки наявності впливових приватних компаній і впевненості в привабливості країни для іноземних туристів, де в той же час усвідомлюється можливість підвищити число міжнародних прибуттів за рахунок професійних зусиль з просування туристичного продукту [3, с. 28].

Другу модель регулювання туризмом широко поширено в ряді країн, де туризм виступає в ролі одного з основних джерел валютних надходжень, наприклад в Туреччині, Греції, Єгипті. Вона передбачає суворий контроль за всією галуззю, здійснюваний авторитетним міністерством і підтверджує, що успішне виконання програми стимулювання туризму повністю окупає пов'язані з нею фінансові витрати і ризики [3, с. 29].

Третя модель управління туризмом характерна для європейських країн (Франції, Іспанії, Італії) і передбачає входження національної туристичної адміністрації до складу багатогалузевого міністерства [3, с. 29].

Для підвищення ефективності туристичної діяльності необхідною є цілісна система регулювання та управління, що відповідає сучасним і перспективним вимогам динамічного розвитку. Відзначимо, що необхідність державного регулювання економічним розвитком сектору туристичних послуг обумовлена, насамперед, специфічними особливостями туристичного бізнесу як виду економічної діяльності, що обумовлює необхідність формування певної стратегії його регулювання, а також ключовими тенденціями розвитку міжнародної туристичної системи в сучасних умовах та посиленням економічної, культурної, соціальної та політичної ролі туризму в національному і міжнародному масштабах, що має суттєве значення.

Враховуючи вищевикладене, запропонуємо авторське бачення використання інструментарію державного регулювання сферою туризму, враховуючи специфічні особливості туризму як виду економічної діяльності (рис. 1).

Зауважимо, що із врахуванням того, що окремі представники сектору туристичних послуг не готові стовідсотково гарантувати підтримку умов для відтворення та ефективного функціонування сфери туризму, з нашої точки зору, держава, відповідно, не повинна надавати повну свободу дії суб'єктам сектору туристичних послуг і повністю довіряти їм прийняття рішень. Необхідність певного державного втручання в сектор туристичних послуг обґрунтовується також і міркуваннями культурного та екологічного плану, адже туристична сфера являє собою систему глобально-локальної взаємодії, функціонування якої спричиняє суттєві наслідки для всього суспільства.

З урахуванням того, що туризм залежить від якості навколишнього середовища, то часто питання сталого розвитку в туризмі асоціюється з еко-агротуризмом, але, насамперед, сталий розвиток туризму означає більше, ніж захист природного багатства, а включає в себе об'єктивне сприйняття місцевих жителів, їх культури, традицій, звичаїв, образу життя суспільства, до якого вони належать.

Перешкодою в здійсненні системного і комплексного підходів до регулювання сектором туристичних послуг України наукова спільнота

називає чітку фрагментацію і відносну замкнутість в заданих межах життєдіяльності, що є типовим для малих підприємств і фірм середнього розміру, які і складають більшу частину досліджуваної сфери. Це опосередковано призводить до певної безвідповідальності, коли деякі підприємства з метою отримання негайної і максимально можливої вигоди не замислюються про наслідки своєї діяльності.

Підтримку держави необхідно спрямувати на стимулювання функціонування пріоритетних видів туризму, розвиток наукового потенціалу і створення умов для справді підприємницької, головним чином, інноваційної діяльності в досліджуваному сектору [2, с. 409]. При цьому важливе місце відводиться тісній співпраці і активній взаємодії всіх суб'єктів ринку туристичних послуг для забезпечення його ефективності.

Аналіз вітчизняного законодавства в сфері туризму України і визначення цілей, завдань і інструментів державного регулювання продемонстрував, що ті чи інші методи та форми державного регулювання вводяться законодавчими або іншими нормативно-правовими актами і можуть бути загальними відносно всіх видів діяльності або мати певну конкретизацію в частині цілей, завдань і використовуваних заходів. Державне регулювання економічним розвитком сектору туристичних послуг в Україні наразі здійснюється шляхом:

- визначення пріоритетних напрямків розвитку туризму, конкретизації популярних видів туризму з урахуванням наявності туристично-рекреаційного потенціалу, потреб місцевого населення та ресурсного забезпечення;
- нормативно-правового регулювання сектору, яке полягає у встановленні правил здійснення туристичної діяльності;
- розробці та реалізації національних, галузевих цільових та регіональних стратегій і програм розвитку туризму;
- сприяння в просуванні туристичного продукту на внутрішньому та світовому ринках, підвищення іміджу України як туристичного напрямку;
- захисту прав та інтересів туристів, включаючи надання екстреної допомоги, забезпечення їх безпеки;
- сприяння кадровому забезпеченню сфери туризму;
- розвитку наукових досліджень в сфері туризму;
- формування і ведення єдиного реєстру туроператорів;
- розвиток туристично-інформаційних центрів в містах України;
- створення сприятливих політичних та податкових умов;
- взаємодії з іноземними державами і міжнародними організаціями в сфері туризму з метою його розвитку, забезпечення безпеки туристів тощо.

Рис. 1. Інструментарій державного регулювання економічним розвитком сектору туристичних послуг, розроблено автором

Зауважимо, що існуюча національна Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року встановлює основною метою формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану до світового ринку конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і країни в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі [1].

Висновки. Як підсумок відзначимо, що певні зміни серед елементів та інструментів державного регулювання світовою сферою туризму відбулися в 2020 р., що пов'язано із необхідністю запровадження нових заходів щодо державного впливу у період поширення пандемії COVID-19 та відповідного падіння аналізованої сфери.

Так, зокрема, у різних країнах світу приймаються масштабні комплексні заходи з підтримки туризму як пріоритетної для збереження зайнятості та розвитку економіки.

1. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9>
2. Никитенко П.Г. Цивилизационный процесс под углом ноосферного зрения / П.Г. Никитенко, И.Л. Андреев. Минск: Право и экономика, 2002. 697 с.
3. Харрис Г. Стимулирование международного туризма в XXI веке / Г. Харрис, М. Кац Кеннет; [Пер. с англ. Е.В. Мошняга]. М.: Финансы и статистика, 2000. 237 с.
4. Carroll C.D. Buffer-Stock Saving and the Life Cycle / C.D. Carroll // Permanent Income Hypothesis. 1997. No. 12(1). P. 1-55.
5. Cateora P. International Marketing, 18th edition / P. Cateora. McGraw-Hill Higher Education, UK, 2019. 720 p.
6. Deaton A. Saving and Liquidity Constraints / A. Deaton // Econometrica. 1991. No. 59 (5). P. 1221-1248.
7. Hayek F. The Counter-Revolution of Science. / F. Hayek. Chicago: University of Chicago Press, 1952. 415 p.
8. Keynes J. The General Theory of Employment, Interest, and Money / J. Keynes. London, 2016. 168 p.
9. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations / A. Smith. University of Chicago Press, 1977. 1152 p.
10. Streimikiene D. Review of rural tourism development theories / D. Streimikiene, Y. Bilan // Transformations in Business and Economics. 2015. No. 14(2). P. 21-34.

1. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku [On approval of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 16, 2017]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9> [in Ukrainian].

2. Nikitenko P.G., Andreev I.L. (2002). Civilizacionnyj process pod uglom noosfernogo zreniya [Civilization process under the angle of noospheric vision]. Minsk [Minsk] [in Russian].

3. Harris G., Kac Kennet M. (2000). Stimulirovanie mezhdunarodnogo turizma v XXI veke [Stimulating international tourism in the XXI century]. Moskva [Moscow] [in Russian].

4. Carroll C.D. (1997). Buffer-Stock Saving and the Life Cycle. Permanent Income Hypothesis. 1–55.
5. Cateora P. (2019). International Marketing, 18th edition. McGraw-Hill.
6. Deaton A. (1991). Saving and Liquidity Constraints. *Econometrica*. 1221–1248.
7. Hayek F. (1952). The Counter-Revolution of Science. Chicago.
8. Keynes J. (2016). The General Theory of Employment, Interest, and Money. London.
9. Smith A. (1977). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Chicago.
10. Streimikiene D., Bilan Y. (2015). Review of rural tourism development theories. *Transformations in Business and Economics*. 21–34.